

Nälkävuodet Ruotsissa

Magnus Västerbro:

Svälten. Hungeråren som formade Sverige. Albert Bonniers förlag 2018. 441 s. ISBN 978-91-0-016970-1.

Magnus Västerbron *Svälten* on kaivattu yleisteos Ruotsin ravintokriisistä 1860-luvun loppupuolella. Aikaisempi tutkimus on yleensä rajoittunut alueellisesti eniten puutteesta kärsineille alueille, kuten Västerbotteniin tai Norrbotteniin, jolloin aihe on profiloitunut maakuntahistoriaksi eikä osaksi kansallista historiaa. Västerbro pyrkii nostamaan nälän vuodet 1867–1869 keskeiseksi kansalliseksi tapahtumaksi, joka muutti Ruotsin syvästi ja pysyvästi. Tarkoitukseni on arvioida, kuinka uskottavasti Västerbro tässä onnistuu. Mainittakoon kuitenkin, että teos on kerännyt paljon kiitosta Ruotsissa sen mukaansatempaavasta ja eläväisestä historiakuvasta. Se myös palkittiin vuonna 2018 tietokirjallisuuden August-palkinnolla.

Ruotsissa yleistyneeseen tapaan luetuimmat historiateokset ovat usein toimittajien eivätkä varsinaisten yliopistossa vaikuttavien historiantutkijoiden tekemiä. Myös Västerbro on ammatiltaan toimittaja. Puhtaasti historiantutkimuksena teosta onkin vaikeaa arvioida, sillä kirjoittaja ei noudata tieteellisen tutkimuksen käytäntöjä, vaan pikemminkin suuren kansallisen kertomuksen tyyliä, kuten jo alaotsikossa annetaan ymmärtää: ”nälkävuodet, jotka muoivasivat Ruotsin”.

Hyvälle tietokirjalle tunnusomaista on, että Västerbro onnistuu luontevasti ja elävällä tyylillä yhdistämään eri yksilöiden mikrohistorioita osaksi laajempia yhteiskunnallisia murrosprosesseja. Hän ammentaa henkilötarinat aikaisemmin julkaistuista muistelmista, aika-laissanomalehdistä, paikallishistorioista ja folkloristisista tutkimuksista. Uutta arkistotutkimusta Västerbro ei ole suorittanut. Tämän pohjalta tekijä luo eräänlaisen kansallisen synteessin höystäen sen runsaalla yhteiskunnalliseettisellä pohdinnalla. Teoksesta kuitenkin puuttuu tavanomainen viittauskäytäntö ja kirjallisuusluettelo. Lopusta löytyy hämmentävä ja suurpiirteinen luettelo tärkeimmistä käytetyistä lähteistä kunkin alaluvun osalta, mutta tämä ei korvaa tieteellistä ala- tai loppuviitekäytäntöä tai edes helposti selailtavaa lähde- ja kirjallisuusluetteloa. Tämä on sääli, sillä hyvä tietokirja ei menettäisi luettavuudessaan mitään, vaikka tiedon lähteet olisivatkin asianmukaisesti merkittyinä.

Johdantoluvussa Västerbro esittelee 1800-luvun Ruotsin nykypäivästä poikkeavan voimakkaan sosiaalisen epätasa-arvoisuuden yhteiskuntana. Hän aloittaa tarinansa siitä, kuinka iäkäs ja rutiköyhä torppari Nils Borg Norrbottenista päätti kävellä kuninkaan puheille Tukholmaan anomaan tältä oikeudenmukaisempaa köyhänapua. Borg ei kuitenkaan saanut audienssia kuninkaalta; tämä näkökulma sosiaalisesti eriytyneestä

ja välinpitämättömistä eliitistä onkin teoksen yksi keskeisistä teemoista. Täten johdantoluku johdattelee lukijaa nykytutkimuksenkin valossa aivan oikeaan epätasaroiseen ja ristiriitaisten kokemusten maailmaan, jossa sekä hyvinvointi että aineellinen kärsimys jakautuivat epätasaisesti.

Kirjan jäsentelyä ohjaa keskeisten vuosien kuvailu: 1867 (kylmä vuosi), 1868 (kuiva vuosi) ja 1869 (vaikea vuosi). Näitä seuraa pohdinta nälkävuosien vaikutuksesta Ruotsin kehitykseen ja kuvaus siitä, millä tavoin maa vapautui nälän kahleista 1870-luvulta vuoteen 1949. Viimeinen yhteenvetokappale taas pohtii nälähätien olemusta nykyaikana ja tulevaisuudessa. Kronologinen jäsentely, alalukujen pituus ja tematiikka ovat onnistuneita ja tekevät lukukokemuksesta miellyttävän. Västerbron empaattinen, pohdiskeleva ja lähdekriittinen tyyli on luonteva.

Västerbro tunnistaa hyvin ajan ruotsalaisen yhteiskunnan sosioekonomiset ristiriidat ja kärsimysten monisyiset taustatekijät, eikä taivu monokausaaliseen selitykseen, joihin usein törmää kansallisissa narratiiveissa. Nälähätien poliittisuus ja kompleksisuus tulee ansiokkaasti esiin. Epätarkkuuksiakin löytyy ja ne liittyvät keskeisesti kirjailijan kehystämään kansalliseen tulkintaan.

Nälkäkriisien historiantutkijalle kirjan keskeinen argumentti kriisin mullistavista yhteiskunnallisista vaikutuksista jää vajaaksi. Kansallisen katseen ulkopuolelta tarkasteltuna vaikutelma on, että kriisin mittakaava tulee liioitelluksi kirjailijan oman moraalisen närkästyksen takia. Vaikka kriisi henkilökohtaisella tasolla vaikuttikin syvällisesti – ja tästä Västerbro tarjoaa tarkan inhimillisen kärsimyksen kuvan – kalpenee se kuitenkin laajuudeltaan esimerkiksi Suomen kuolleisuuslukujen kanssa. Tästä Västerbro on tietoinen ja muutamissa kohdissa viittaaakin Pohjanlahden itäpuolen katastrofaaliseen tilanteeseen, mutta nämä ovat enemmän kohteliaisuusviittauksia vailla kriittisempää pohdintaa ja ilmeistä kysymystä siitä, miksi Ruotsi selviytyi suurruhtinaskuntaa pienemmillä tappiolla?

Västerbro toki vihjailee syyksi taloustieteilijä Amartya Senin teoriaan viitaten demokratiavajetta eli sitä, että demokratiat olisivat jotenkin luontaisesti aktiivisempia estämään oman väestönsä nälkiintymisen. Tästä juontaa hänen jatko-oletuksensa siitä, että Ruotsin lievästi kohonnut kuolleisuus johtui vähäisestä demokratiasta, ja että suurruhtinaskunnan kuolleisuus oli suurempi kuin Ruotsin nimenomaan vielä suuremman demokratiavajeen takia. Teoriassa on kuitenkin monta aukkoa, kuten muun muassa Olivier Rubin on osoittanut.¹ Se pohjautuu löperöön käsitykseen demokratiasta, eikä demokraattinen järjestelmä muutenkaan mitenkään automaattisesti suojaa nälähätiä vastaan, vaan saattaa jopa olla tehottomampi kuin määrätietoisesti reagoiva yksinvaltiias.

Toinen epätarkkuus liittyy kirjailijan tapaan esittää ja tulkita tilastoja. Västerbro kyllä huomaa, että kohonnut siirtolaisuus nälänhädän vuosina oli peräisin eteläisimmistä osista maata, eikä siis sieltä, missä kuolleisuus oli korkein. Lisäksi hän perustellusti korostaa, että maastamuuttajat – eli ne hiukan alle 40 000 ihmistä, jotka vuonna 1869 poistuivat maasta – olivat sosioekonomisesti parempiosaisia kuin ne, joilla ei ollut varaa lähteä, ja jotka oikeasti näkivät nälkää. Vuonna 1869 koko maan kuolleiden määrä nousi ainoastaan noin 14 000 vertailuvuosiin 1861–1865 nähden ja maastamuutto ylitti tämän määrän melkein kolminkertaisesti maassa, jossa asui hiukan yli neljä miljoonaa ihmistä. Tutkijalle herää kysymys, mikä nälän, kuolleiden ja satomenetysten merkitys kokonaiskuvassa oikeastaan on ja kuinka paljon paremmassa asemassa ja paremmin palkattuja olivat palkolliset maan eteläisimmässä osissa verrattuna Västerbotteniin? Kuolleisuuden kohoamisen pienuus vaikuttaa pieneltä myös suhteutettaessa vuoteen 1857, jolloin kuoli yli 20 000 henkilöä edellisvuosien keskiarvoa enemmän ja selvästi enemmän kuin vuonna 1869, jota myös Västerbro pitää ennätysvuotena. Västerbro ei kuitenkaan näistä keskustele, sillä hän on päättänyt, että juuri 1867–1869 olivat käänteentekeviä koko Ruotsin historiassa.

Vaikka kirjailijan tavoitteena ei olisi ollutkaan muiden maiden historiantutkimusten kirittäjänä toimiminen, sitä hänen teoksensa väistämättä on. Västerbro esimerkiksi väittää henkirikosten nousseen kriisin aikana 50 prosentilla. Tämä on mielenkiintoista ja avaa monta uutta tutkimusongelmaa, koska luku on täysin päinvastainen suomalaisen henkirikostilastoinnin vastaavien lukujen kanssa, jotka kertovat henkirikosten vähentyneen samanaikaisesti kun omaisuusrikokset lähes kolminkertaistuvat.² Tosin jos Västerbro olisi luvut käyttämänsä lähdeä hieman tarkemmin, olisi siitä käynyt ilmi, että kuolinsyittilastoinnin piikki osuu väliin 1871–1875 eikä 1865–1870. Lisäksi, kuten Hanns von Hofer korostaa, henkirikokset näyttävät vahvasti korreloivan alkoholinkäytön kanssa.³ Molemmat tilastolliset faktat ovat ristiriidassa Västerbron tekemän tulkinnan kanssa.

Lopullinen mielikuva teoksesta on, että vuosina 1867–1869 Ruotsissa vallitsi taloudellinen lama ja jonkinlainen yhteiskunnallinen kriisi, jolloin monet kärsivät puutteesta, kuolleisuus kohosi lievästi, maastamuutto vielä enemmän, ja alhaisemmasta syntyvydestä huolimatta väestö kuitenkin kasvoi. Teesi nälänhäädästä valtakunnallisen tason kriisinä vaikuttaa kuitenkin yliampuvalta luonnehdinnalta ja korrelaatiot muiden samanaikaisten yhteiskunnallisten muutosten kanssa kaipaavat vielä lisätutkimuksia.

Henrik Forsberg, FM
Helsingin yliopisto

1. Olivier Rubin, The Merits of Democracy in Famine Protection. Fact or Fallacy? *European Journal of Development Research* 21 (2009), 699–717.
2. Miikka Vuorela, Criminality and the Finnish Famine of 1866–68. Teoksessa Andrew G. Newby (toim.) *“The Enormous Failure of Nature”. Famine and Society in the Nineteenth Century*. Helsinki Collegium for Advanced Studies 22 (2017), 128–129.
3. Hanns von Hofer, *Brott och straff i Sverige*. Historisk kriminalstatistik 1750–1982. SCB 1983, 1:3–1:7.